

Amatorismul cultural ca tip de conservare a identității naționale a românilor din Serbia (1945–1952)

Cultural amateurism as a type of preservation of national identity of Romanians in Serbia (1945–1952)

MIRCEA MĂRAN*

Abstract: The first post-war years caused major changes in the cultural movement of Romanians in the Yugoslav Banat, which primarily consisted in the introduction of ideological content in all cultural activities at the country level. Even before the end of the war, the new communist authorities tried to neutralize the influence of the Romanian Orthodox Church and all pre-war factors, especially the ASTRA association from the Yugoslav Banat, which they considered a collaborator of the German occupation regime during the Second World War II. In order to introduce new ideological contents and direct the cultural development of Romanians in the direction proposed by the communist regime, the agitprop apparatus took a series of measures to use the cultural movement of Romanians from Banat in the interests of the new authorities, with the main aim of including Romanians in the new order that was being formed. They tried to achieve this by establishing the Cultural Union of Romanians, in 1945, and from 1948 all cultural activities came under the control of the Union of Cultural-Instructive Societies of Voivodina – Section for Romanians.

Keywords: Agitprop device, cultural movement, Romanian Cultural Union.

Uniunea Culturală a Românilor

În primii ani postbelici, întreaga activitate culturală a minorității române din Voivodina a fost coordonată de Uniunea Culturală a Românilor, înființată în scopul implementării politicii culturale a noilor autorități din țară. Această

* Ph.D. profesor, cercetător asociat Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov”, Vârșeț, Serbia, email: mirceam@live.com.

asociație, care într-un fel trebuia să înlocuiască „Astra”, desființată odată cu venirea noului regim comunist, trebuia să cuprindă toate aspectele vieții culturale a românilor din Voivodina și, astfel, să includă această comunitate națională în cadrul politicii ideologice existente. Înființarea acestei asociații este o consecință a apariției unui nou curs în politica culturală a noilor autorități iugoslave, care a început odată cu înființarea și organizarea aparatului Agitprop în primăvara anului 1945. Bazele organizatorice ale noului aparat de agitație și propagandă au fost puse pe baza Directivei Comitetului Central al PCI din martie a aceluiași an¹. Se prevedea crearea comisiilor de agitație-propagandă în toate comitetele de partid, ai căror membri responsabili de sectorul de agitație și propagandă, trebuiau să se ocupe de formarea unor grupuri de agitatori din membrii Frontului Antifascist al Femeilor, Uniunii Tineretului Comunist (UTC) și din amatori culturali, care au funcționat în primul rând în mediile în care influența Partidului a fost slabă. Satul românesc din Banat a reprezentat cu siguranță un astfel de mediu, ținând cont, printre altele, de numărul mic de etnici români care erau membri ai PCI. Astfel, la începutul anului 1946, doar 86 de români din Iugoslavia erau membri ai partidului², ceea ce este cu siguranță o dovadă a influenței slabe a comuniștilor asupra mediului rural românesc din Banat.

Adunarea de înființare a Uniunii Culturale a Românilor a avut loc la 13 mai 1945 la Congresul Românilor de la Alibunar, cu prezența delegaților Frontului Popular, ai Frontului Antifascist al Femeilor, ai tinerilor și sindicatelor de naționalitate română, din aproape toate localitățile din Banat locuite de români. Comitetul de inițiativă care a convocat acest congres a fost format din Vasile Popa (elev), Traian Flora (agricultor din Satu Nou) și Alexandru Maiogan (profesor). Cu această ocazie a fost ales Comitetul Central al Uniunii Culturale a Românilor, care și-a propus să organizeze și să coordoneze întreaga activitate culturală a românilor din Banat. Obiectivele Uniunii Culturale a Românilor au fost: consolidarea frăției, egalității și unității românilor cu popoarele iugoslave; participarea activă la reconstrucția țării; continuarea luptei împotriva trădătorilor populari; apărarea realizărilor Luptei de Eliberare Națională; culturalizarea maselor.

În numele Frontului Unit de Eliberare Națională, Congresul l-a salutat pe Dušan Bogdanov Senko, subliniind egalitatea politică și culturală a românilor cu alte popoare ale Iugoslaviei³. Vasile Popa răspunde spunând că românii vor lucra împreună cu alte națiuni pentru a reconstrui țara. Aurel Gavrilă a salutat

¹ Ljubodrag Dimić, *Agitprop kultura – agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945–1952*, Rad, Beograd 1988, p. 37.

² Branko Petranović, *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove*, Beograd 1969, p. 42.

³ *Libertatea*, nr. 1, 27 mai 1945.

Adunarea în numele Armatei Iugoslave, iar Ion Marcovicean, învățător la Seleuș, în numele tineretului. Vasile Popa propune ordinea de zi a Congresului, iar în primul punct, Dușan Bogdanov Senko prezintă poziția minorității române în noul stat iugoslav. Vasile Popa răspunde spunând că Uniunea Culturală a Românilor va fi „o forță care îi va conduce pe români pe un drum nou, spre un viitor mai frumos și mai fericit”⁴. Totodată, Popa explică și despre planurile care se află în fața Uniunii Culturale a Românilor, care includ, printre altele, „publicarea unui săptămânal, tipărirea de cărți, înființarea de biblioteci, coruri, fanfare, cluburi sportive și secții de artă”. În Rezoluția adoptată cu această ocazie, se mai precizează: „Uniunea Culturală a Românilor din Banat, ca parte a Frontului Unit de Eliberare Națională, va fi un focar cultural pentru masele largi populare, garant al realizării și întăririi frăției și unității popoarelor iugoslave”.

La propunerea Comitetului de Inițiativă a fost aleasă conducerea Uniunii Culturale a Românilor, formată din Traian Flora din Satu Nou – președinte, Moise Molcuț, avocat din Torac (Begheiți), Nicolae Cornea, avocat din Sân Ianaș (Barice) – vicepreședinți, Coriolan Lupșici, avocat din Deliblata – secretar, Alexandru Maiogan și Ion Marcovicean – vicesecretari, Todor Milovan, profesor – casier. În Consiliul de Administrație au fost aleși alți 16 membri, din diferite categorii sociale.

În cadrul Uniunii Culturale a Românilor au fost înființate următoarele secții: Secția de presă, formată din Vasile Popa – președinte, Aurel Gavrilă – redactor și Todor Milovan – administrator; Secția de propagandă, condusă de învățătorul Ion Melinescu; Secția de artă, alcătuită din Alexandru Maiogan, profesor (responsabil pentru coruri și fanfare), Alexandru Crișan, învățător (responsabil pentru biblioteci), Cornel Țera, învățător din Voivodinț; Secția de sport, formată din Ion Covaci, învățător, Ion Șamant, învățător, Andrei Popin, învățător și Ion Tăpălagă, elev.

Rezultatul imediat și cel mai important al acestui Congres a fost începutul publicării săptămânalului *Libertatea* la Vârșeț, al cărui prim număr a apărut deja la 27 mai a acelui an și care continuă să apară și în zilele noastre.

Al doilea Congres al românilor din Banat a avut loc la 16 septembrie 1945, convocat cu scopul de a lua o decizie privind participarea românilor la alegerile din noiembrie, dar și de a intensifica activitățile Uniunii Culturale a Românilor din sate. Cu acea ocazie, Traian Flora, președintele Uniunii, a subliniat importanța comitetelor locale ale asociației, apreciind că acestea ar trebui să fie purtătorii vieții culturale în mediul rural. Se subliniază că, până acum, activitatea acestora s-a limitat la desfășurarea unui sau a două evenimente. Comitetele locale trebuie să țină ședințe regulate pentru a discuta problemele culturale,

⁴ *Ibidem*.

precum și să coopereze cu guvernul popular prin Consiliile culturale stabilite în cadrul Comitetelor Populare locale⁵.

Primul an de activitate al Uniunii Culturale a Românilor a fost apreciat ca reușit, în ciuda obstacolelor și dificultăților întâmpinate. Se credea că cea mai mare rezistență a oferit-o o parte a comunității naționale românești, care ar fi cerut oamenilor să nu coopereze cu Uniunea Culturală, „până la sosirea vremurilor mai bune”⁶. Unii intelectuali nu s-au alăturat activităților Uniunii. Cu toate acestea, se spune în același loc, au fost înființate în total 36 de comitete locale ale Uniunii Culturale, în aproape că toate localitățile în care trăiesc români, care au fost purtători de activități culturale. Numai la Petrovasâla (Vladimirovac), în activităților Uniunii Culturale a Românilor au fost implicați în jur de 400 de membri. Uniunea care avea o clădire la Vârșeț, s-a angajat cu succes la înființarea unui internat românesc și a claselor superioare la Liceul din Vârșeț, a achiziționat mii de cărți din România și, pentru a stimula tinerii creatori literari, a organizat primul concurs literar⁷, după cum s-a publicat în presa în limba sârbă⁸, care pune accent pe activitatea de succes a Uniunii Culturale a Românilor, menționând apariția suplimentului *Libertatea literară*. Una dintre cele mai importante realizări ale Uniunii este înființarea Cercului literar *Lumina* la Coștei la 11 august 1946, care va deveni în curând o secție în cadrul Uniunii. La început, acest cerc literar avea 21 de membri. La începutul anului 1947 a început să apară revista *Lumina*. Organizarea primelor concursuri ale secțiilor de dramă a fost și în responsabilitatea Uniunii.

La aniversarea a doi ani de la înființarea Uniunii Culturale a Românilor, Aurel Trifu publică în *Slobodna Vojvodina* articolul „Doi ani de muncă a Uniunii Culturale a Românilor”, în care descrie activitatea de doi ani a Comitetul Central al Uniunii Culturale, apoi presa publicată sub auspiciile acesteia și, mai ales, Cercul Literar *Lumina*⁹. Revista *Glas* din Belgrad scrie despre activitățile Uniunii Culturale, inclusiv despre activitățile cercului *Lumina*¹⁰. Presa din România din primii ani postbelici, înainte de izbucnirea conflictului Iugoslaviei cu țările Biroului Informativ, a acordat atenție și activităților culturale ale românilor din Voivodina. Astfel, *Revista literară* a prezentat primele trei numere ale revistei *Lumina*, despre care a scris Sașa Pană¹¹.

⁵ *Ibidem*, 13. ianuarie 1946, p. 2.

⁶ *Ibidem*, nr. 23 din 2 iunie 1946, 1. Articol semnat de Alexandru Maiogan.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Slobodna Vojvodina*, Novi Sad, 30 mai 1946.

⁹ *Ibidem*, 10 aprilie 1947.

¹⁰ *Glas*, 15 iulie 1947.

¹¹ *Lumina*, Vârșeț, nr. 7–8, 1947.

Activitatea editorială a minorității române s-a desfășurat și prin intermediul Uniunii Culturale a Românilor. Pe lângă săptămânalul *Libertatea*, sub egida sa a apărut și revista *Lumina*, apoi *Bucuria pionierilor*, precum și suplimentele la săptămânalul *Libertatea* – *Libertatea literară* și *Cuvântul tineretului*. Editura Uniunii publică primele culegeri de poezii ale autorilor care scriu în limba română în perioada postbelică (Radu Flora, Mihai Avramescu și Ion Bălan). În aceeași casă se tipărește *Almanahul Uniunii Literare a Elevilor Români 1945–1946*, unde sunt publicate cele mai bune lucrări ale elevilor Liceului și Școlii Normale din Vârșeț.

În cadrul activităților sale muzicale, Uniunea a reorganizat 22 de coruri mixte și bărbătești, cu un total de 953 de membri, 20 de fanfare cu 425 de membri, 16 formații de diletanți (secții de teatru) cu 144 de membri, 14 formații folclorice cu 168 de membri, ceea ce reprezintă un total de 1.690 de amatori. Până la sfârșitul anului 1947 au avut loc 203 evenimente organizate de Uniune. În cadrul acesteia funcționau 24 de biblioteci cu un total de 10.918 de cărți, la care ar trebui adăugate alte 6.000 de cărți sosite din România în 1946. Deja la începutul anului 1946 s-a inițiat tipărirea unei cărți despre societățile muzicale, iar în acest scop *Libertatea* a publicat un chestionar, la care societățile culturale sătești trebuiau să dea răspunsuri¹².

În domeniul educației, Uniunea a invitat cadrele didactice care lucrează în școlile în limba română să își intensifice activitatea, în ceea ce privește cooperarea cu comitetele locale ale Uniunii Culturale a Românilor, cu săptămânalul *Libertatea*, activitatea în cadrul universităților populare, de lectură, biblioteci, cursuri de alfabetizare, concursuri literare. Se înființează secții pentru cadre didactice, activități extrașcolare și culturale¹³. Printre cele mai importante competențe ale Uniunii în domeniul educației, amintim repartizarea locurilor de muncă pentru învățători, munca de suprimare a analfabetismului și a căsătoriilor între minori.

Fondurile bănești aflate la dispoziția Uniunii Culturale a Românilor au fost folosite în cea mai mare parte pentru întreținerea internatului românesc din Vârșeț (220.000 de dinari în 1946 ca ajutor pentru elevii săraci)¹⁴, pentru tipografie, pentru publicarea ziarului *Libertatea* și cheltuieli legate de editarea acestuia, pentru construirea Centrului Cultural din Srediștea Mică (suma de 10.000 de dinari)¹⁵ și altele¹⁶. De la înființare și până la sfârșitul anului 1947, această asociație a câștigat 1.592.682 de dinari și a cheltuit 2.406.658 de dinari¹⁷.

¹² *Libertatea*, 13 ianuarie 1946, p. 5.

¹³ *Libertatea*, 17 martie 1946, p. 5.

¹⁴ *Ibidem*, Supliment la „*Reč omladine*“, 18 august 1946, p. 5.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 31 din 28 iulie 1946, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 3 din 15 ianuarie 1948, pp. 1–3.

¹⁷ *Ibidem*.

Uniunea Societăților Cultural-Instructive din Voivodina

Din 1948, activitatea culturală a românilor din Voivodina va fi în responsabilitatea Uniunii Societăților Culturale-Instructive din Voivodina (USCIV), care era de fapt responsabilă de întreaga activitate a amatorilor de pe teritoriul acestei provincii autonome, înființată în plină luptă cu Biroul Informativ, prin care a început o nouă fază în implementarea politicii culturale pe întreg teritoriul iugoslav. Datorită dependenței anterioare a unor minorități naționale din Voivodina de statele lor de origine (Ungaria, Cehoslovacia și România), care au participat la punerea în aplicare a presiunilor BI față de Iugoslavia, și ținând cont de faptul că scopul PCI era de a încuraja menținerea identității naționale, apropierea și integrarea în societatea iugoslavă, s-a decis includerea asociațiilor centrale culturale și instructive ale minorităților naționale, inclusiv Uniunea Culturală a Românilor, în Uniunea Societăților Culturale-Instructive din Voivodina (USCIV)¹⁸.

Adunarea de fondare a USCIV, care a avut loc la 30 mai 1948 în holul Căminului Muncitoresc „Svetozar Marković” din Novi Sad, a fost condusă de Bogdan Čiplic¹⁹ și au fost prezenți reprezentanți ai tuturor naționalităților care locuiesc pe teritoriul Voivodinei. Românii au fost reprezentați în președinția de lucru a acestei adunări fondatoare de Aurel Trifu, care în perioada anterioară era considerat unul dintre cei mai importanți activiști din rândul acestei naționalități în domeniul cultural și politic. Cu această ocazie, a fost acceptat în unanimitate și Statutul USCIV. La propunerea lui Miloš Hadžić, jurnalist din Novi Sad, s-a cerut de la Asociație să includă următoarele secțiuni: pentru educație publică, teatru, muzică și folclor. De președinte al Consiliului a fost ales Mladen Leskovac, scriitor din Novi Sad, în timp ce Aurel Trifu, redactorul săptămânalului *Libertatea*, a devenit membru al acestuia în calitate de reprezentant al românilor. Românii mai aveau un membru în acest organism, pe Ion Covaci, reprezentant al Tineretului Popular din Voivodina.

Mai precis, în conducerea acestei Uniuni au fost incluși 14 sârbi, 4 croați, un muntenegrean, 7 maghiari, 2 slovaci, 2 români și un rutean.

La propunerea lui Marko Horvacki din Subotica, de la întâlnire au fost trimise telegrame către Josip Broz, Blagoj Nešković, președintele Frontului Popular al Serbiei, precum și Uniunii Societăților Cultural-Instructive a Serbiei din Belgrad. Miloš Hadžić a prezentat un raport despre sarcinile USCIV, în care „a subliniat clar diferența dintre politica culturală din vechea și din noua Iugoslavie”²⁰. El s-a referit apoi la munca minorităților naționale în domeniul

¹⁸ Ljubodrag Dimić, *Agitprop kultura...*, pp. 123–124.

¹⁹ Arhivele Voivodinei (A.V.), *Fond SKPDV, Proces verbal de la Adunarea constitutivă*, 30 mai 1948.

²⁰ *Ibidem*.

cultural și a subliniat modul în care „minoritățile naționale după eliberare, eliberate de orice constrângere și opresiune”, au dezvoltat o muncă amplă și fructuoasă.

Primul plan de lucru al USCIV a inclus perioada august-decembrie 1948²¹. Pentru Uniunea în ansamblu au fost stabilite următoarele sarcini: Procurarea de clădiri, mobilier, echipamente, mașini de scris, hârtie și de alte materiale; Pregătirea de propuneri pentru formarea aparatului; Pregătirea propunerii de buget până la sfârșitul anului pe baza planurilor de lucru specifice tuturor secțiunilor; Angajarea de secretari plătiți în toate plasele și orașele, asigurarea acestora cu sediu, aparatură și buget; Asigurarea unui deputat plătit în așezările dezvoltate și mari (Srbobran, Bela Crkva, Apatin, Indija, Beočin etc.); Introducerea de rapoarte lunare permanente care se transmit până la data de cinci a fiecărei luni, stabilirea evidențelor pentru toate sectoarele de muncă, trimiterea formularelor de purtare a evidenței către plase; Extinderea și concretizarea acestui plan la toate secțiunile, cuprinzând lucrările pe parcursul unei luni; Ca metodă permanentă de lucru, adoptarea convocării a cel puțin 8 plase o dată pe lună, iar pentru sarcini mai mari, pe toți secretarii de plase și orașe, cel puțin trei astfel de ședințe urmând să se țină până la 31 decembrie, dintre care prima să fie la începutul lunii august (pe baza sarcinilor de bază și folclor), iar altele la începutul campaniei de toamnă împotriva analfabetismului; Pentru a furniza în mod corespunzător diverse elemente de recuzită (dramă, muzică, folclor și de altă natură), examinarea posibilității creării unui depozit fie în Voivodina, fie împreună pentru întreaga Republică Serbia; Înființarea în toate localitățile a unor societăți cultural-artistice sau instructive independente și stabilirea numărului și locului unde se pot înființa societăți cultural-artistice de syndicate și tineret, iar în legătură cu aceasta înființarea societăților locale în satele mixte sau dezvoltate cultural. Aceasta să includă toată Voivodina până la 31 decembrie; Realizarea unei coordonări constante cu organizațiile de masă, prin realizarea de planuri într-un singur cadru general pentru întreaga Uniune și asigurarea monitorizării lunare constante a executării planurilor; Organizarea trezoreriei, a arhivelor, întocmirea evidenței contabile și a tuturor registrelor necesare; Consolidarea secțiilor de activitate culturală în rândul minorităților naționale, conform calendarului de sarcini stabilit în prezentul plan; Reglementarea statutului de proprietate al societăților-matcă și al asociațiilor care au aderat la această Uniune și asigurarea administrării corespunzătoare a societăților comerciale și a altor bunuri; Până la sfârșitul lunii septembrie, crearea un buletin informativ bazat pe analiza vieții culturale a Voivodinei; Până la sfârșitul lunii august, examinarea

²¹ *Ibidem*, *Planul de activitate în sectorul culturii și instrucției pentru perioada 1 august – 31 decembrie 1948*.

condițiilor materiale și de altă natură în care trăiesc scriitorii și alți artiști, câți sunt angajați în aparatul de stat și în diferite instituții și organizații²².

În același plan s-au stabilit sarcinile pe secții, și anume la teatru, literatură, secția pentru instruirea publică, folclor și edituri.

Fiecare minoritate națională avea și propria sa secție. La Secția pentru Români au fost următorii membri: Aurel Trifu, Mihai Avramescu, Vasile Popa, Radu Flora (pe atunci profesor la Liceul din Vârșeț), Gheorghe Baloș, medic la spitalul provincial, și Lazăr Rakitovan. În Consiliul de Învățământ au fost și următorii români: Ion Covaci, Ion Marcovician, Andrei Popin, profesorul de la Liceul din Vârșeț Ion Buza, George Guțu, agronom din Vârșeț, Jiva Bălan, comisarul pentru afaceri comunale al Frontului Popular Unit din Vârșeț și Alexandru Maiogan, profesor la Liceul din Vârșeț. În fine, Mihai Avramescu, Aurel Trifu și Alexandru Maiogan au reprezentat românii în Activul Traducătorilor²³.

Uniunea Societăților Cultural-Instructive din Voivodina a reprezentat parte integrantă a Uniunii Societăților Cultural-Instructive din Republica Serbia. Sediul Uniunii se găsea la Novi Sad, iar spațiul de activitate este pe teritoriul PA Voivodina. Pe teritoriul plaselor și orașelor s-au înființat uniuni de plasă și orașenești ale societăților cultural-instructive.

Bibliografie

Surse inedite

Arhivele Voivodinei

Fond SKPDV (Uniunea Societăților Cultural-Instructive din Voivodina)

Proces verbal de la Adunarea constitutivă, 30 mai 1948.

Planul de activitate în sectorul culturii și instrucției pentru perioada 1 august-31 decembrie 1948.

Pravila Saveza KPVD, 7 august 1951.

Surse editate. Lucrări generale și speciale

Dimić, Ljubodrag, *Agitprop kultura – agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945–1952*, Rad, Beograd 1988.

Glas, 1947.

Libertatea, 1945–1946.

Lumina, Vârșeț, 1947.

²² *Ibidem*.

²³ AV, Fond SKPDV, *Pravila Saveza KPVD*, 7 august 1951. Aceste Statute au fost publicate și ca broșură aparte la Novi Sad în anul 1951.

Lumina, Vârșeț, Supliment la „*Reč omladine*“, 1946, 1948.

Petranović, Branko, *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove*, Beograd, 1969.

Slobodna Vojvodina, Novi Sad, 1946–1947.